

Піскозуб З. Ф.,
Львівський національний університет ім. І. Франка
Потьомкіна І. Ф.,
Національний лісотехнічний університет України

ДО ПИТАННЯ НОМІНАЛІЗАЦІЇ ІНФІНІТИВУ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

У статті розглядається питання субстантивованого інфінітиву та його функціонування у сучасній французькій мові. Ідея статті полягає у намаганні автора дослідити процес «реанімації» зазначеного виду деривації, показати, що це номінальна конструкція, рівень абстракції якої може змінюватися. З цією метою досліджено морфологічні та функціональні особливості субстантивованих інфінітивів.

Ключові слова: номіналізований інфінітив, засіб лексичного творення, рівень абстракції.

В статье рассматривается вопрос субстантивированного инфинитива и его функционирования в современном французском языке. Идея статьи состоит в попытке автора исследовать процесс «реанимации» указанного вида деривации, показать, что это номинальная конструкция, уровень абстракции которой может меняться. С этой целью исследованы морфологические и функциональные особенности субстантивированных инфинитивов.

Ключевые слова: номинализированный инфинитив, средство лексического создания, уровень абстракции.

The question of substantive infinitive and its functioning in modern French is discussed in this paper. The idea of the paper is to examine the «reanimation» process of this type of derivation, show that this is the nominal design, abstraction level of which may vary. For this purpose there have been researched morphological and functional features of substantive infinitives.

Keywords: substantive infinitive, means of lexical creation, level of abstraction.

У 1549 році Дю Белле (Du Bellay) у своїй праці «Défense et illustration de la langue française» [1] поряд з іншими способами збагачення французької мови пропонував номіналізацію інфінітиву. Якщо деякі думки Дю Белле, викладені у його «Défense...» мали позитивний вплив на словник, то субстантивізація інфінітиву ніколи не могла вкоренитися у французькій мові як засіб лексичного творення. Проте, пропонуючи такі терміни як *l'aller, le chanter, le mourir* [1, II, 9], Дю Белле намагався вже в першій половині XVI ст. не придумати, а, радше, «реанімувати» такий спосіб творення іменників, який функціонував не лише у грецькій і латинській мовах, а й у старофранцузькій. Зрозуміло, що такі іменники як *baiser, manger, vivre* вже існували у XVI ст., але вони вже втратили, більшою чи меншою мірою, свою якість іменника дії, щоб зазнати процесу конкретизації, йдучи від самої дії до об'єкта, аж до результату цієї дії: абстрактний (*savoir, pouvoir*) чи конкретний (*avoir, baiser*). Отже, сам факт існування складених іменників *blanc-manger*, (XIII ст.) і *garde-manger*, (XIV ст.) підтверджує, що *le manger* означало вже те, що їдять. Іменник *le baiser* датований ще XII століттям, позначав фізичний контакт, а не сам факт цілування, *le rire* (XIII ст.) означав фізичну реакцію і навіть звуковий ефект, *le vivre* (їжа), датується також XII ст.

Цей процес конкретизації продовжувався також і після діяльності Пляєди і наперекір їй. От, наприклад, у «Le Savetier et le financier» Лафонтен пише:

Et le financier se plaignait
Que les soins de la Providence
N'eussent pas au marché fait vendre le dormir
Comme le manger et le boire. [4]

Le dormir у цьому випадку, очевидно, є синонімом до *sommeil* (сон) і є дещо «зматеріалізованим», так само як і *le manger et le boire* означають *aliments et boissons* (їжа і пиття), тобто речі, що продаються і купляються.

Гревіс (Grevisse) у своєму творі «Bon usage» [5] надає перелік (невичерпний, очевидно) інфінітивів, вжитих номінально. Їх є небагато і серед них є декілька, які ще зберігають свій початковий смисл потенційної дії і які поступово прямують до її результату чи до предмету дії: *le déjeuner, le diner, le souper, le goûter* позначають сам процес прийому їжі, або саму їжу.

Le lever, le coucher (йдеться про захід сонця або про відхід короля до сну) позначають, відповідно, явище або церемонію.

Зауважимо, все ж, що ці терміни у своїй більшості залишаються абстрактними іменниками з різним ступенем конкретизації: *le devoir* є обов'язок, але може позначати також реальний об'єкт – письмова робота школяра; *le penser*, у філософії позначає інтелектуальну здатність, проте, в літературі став синонімом іменника *la pensée* (думка). *Le repentir* теж коливається між двома різними ступенями абстракції, оскільки цей іменник означає сам факт каяття і почуття, які воно породжує.

Нам видається цікавим виокремити у списку дієслів Гревіса (*avoir, baiser, boire, ...dire, être, faire, ...manger, marcher, paraître, pouvoir, ...souvenir, vivre, vouloir...*) [5] декілька субстантивованих інфінітивів, які у філософському словнику максимально зберегли свою вербальну вагу. Йдеться про дієслова *devenir* (що не фігурує у списку Гревіса), *être* (як сам факт існування), *paraître* і *vouloir* (смисл якого є двояким: факт бажання і здатність бажання).

Дослідження показують, що таке відродження вживання інфінітиву як іменника мало місце у філософській мові протягом XIX і першої половини XX століть. У 1843 році Dictionnaire des sciences philosophiques Франка (A. Franck) [2] розглядає дієслово *être* як факт існування, декларуючи водночас його «несинонімічність» до слова *l'existence* (існування):

Qu'est-ce que *l'existence*, sinon le mode le plus général et le plus essentiel de *l'être*, ce par quoi il (*l'être*) se distingue de ce qui n'est pas...

У словнику філософії *l'être* взаємодіє, з одного боку, з *le non-être*, з іншого, з *le paraître* або *le devenir*. Безперечно, виходячи за межі філософської мови, і переходячи у розмовну, номіналізований інфінітив отримує дещо інше трактування: *le paraître* перекладалося б як *illusion*, *le devenir* як *le développement*. Чи *l'évolution*. Але, на наш погляд, саме тут криється межа між двома лінгвістичними системами, оскільки *l'être* не є синонімом до *l'existence*, як і *le paraître* не є синонімом до *illusion*, чи *le devenir* не є *l'évolution*. На відміну від іменників дії чи якості, яким сама приналежність до категорії імен надає певну реальність, філософські інфінітиви представляють спільний можливий віртуальний деномінатор, що не містить реальності.

Дуже рідко, у XIX столітті ці терміни виходили за межі філософії, фігуруючи в літературі і виражаючи філософські теми:

Nous etions occupés du vivre et du mourir vulgaires. [7]

Nous autres pauvres comédiens, à défaut de l'être, nous avons le paraître. [7]

Видається, що саме з початком XX ст. вживання субстантивованого інфінітиву, обмеженого до цього часу філософією, перетнуло межі цієї науки, щоб укоренитися у словниках сусідніх галузей, таких як психологія, соціологія, психоаналіз та ін.

Саме впродовж другої половини XX ст. номіналізація інфінітиву поступово стає справжнім засобом лексичного творення: не лише наукове мовлення запозичує вже існуючі інфінітиви-іменники і інтенсифікує їх вживання, а й інші науки, як от лінгвістика, зокрема, семіотика і літературна критика, які розширюють ареал субстантивації інфінітиву, виходячи за межі філософії. Отже, нам видається можливим стверджувати, що ми є присутні при «реанімації» цього засобу творення іменників. Нові дієслова, що додаються до вже існуючих і мають найчастіше філософське вживання, свідчать, можливо, про те, що бажання Дю Белле стосовно номіналізації інфінітиву справді є на шляху відродження.

Опрацювання проблеми субстантивованого інфінітиву наштовхнуло нас на вирішення чисто лінгвістичних питань, як от: яким чином визначити іменник на базі інфінітиву? Якими є його морфологічні особливості та особливості вживання?

Номіналізація інфінітиву презентує собою спосіб творення іменників, що виражають можливість дії, концепт якої передається дієсловом. Ця категорія абстрактних іменників різниться від іменників дії, утворених з допомогою деривації (прогресивної чи регресивної), вищим ступенем абстракції, що спричинюється дієслівним навантаженням інфінітиву.

Зауважимо, морфологічний перехід інфінітиву створює іменники незмінно чоловічого роду. До того ж, на відміну від деяких традиційних інфінітивів-іменників (*vivres, dire, affaires, pourboires, pensers, parler, etc...*), новостворені, зазвичай, не мають форми множини.

Номіналізований інфінітив супроводжується детермінантом, в основному, означеним артиклем. Проте, може супроводжуватися також: неозначеним артиклем: ... *le monde a un devenir, une histoire ou chaque état sort de l'état antérieur par un développement organique...* [9]; присвійним прикметником: *Ce qui est dit par l'énoncé à propos de son dire, c'est qu'il est le lieu où s'expriment divers sujets...* [3]; і навіть, партитивним артиклем: *Quand je vois un objet, j'éprouve toujours qu'il y a de l'être au-delà de ce que je vois actuellement, non seulement de l'être visible, mais encore de l'être tangible ou saisissable par l'ouïe...* [9].

На відміну від італійського субстантивованого інфінітиву, який «співпрацює» водночас з іменником і дієсловом, приймаючи, з одного боку, детермінант, а, з іншого, зберігаючи свої вербальні додатки [6], французький інфінітив має тенденцію до повного вкорінення в клас іменників і модифікується лише розширенням номінальної синтагми: прикметник/епітет, прикладка, додаток і відносне речення: *un perpétuel devenir* а не *un devenir perpétuellement*.

І, нарешті, на наш погляд, найпомітнішим фактом стосовно субстантивованого інфінітиву є те, що часто він презентується разом із стилістичною підтримкою, яка його визначає морфологічно і проявляє семантично. Таким чином, дві номіналізовані вербальні форми *le dire* і *le dit* у Дюкро стоять поруч. Вживання першої – *le dire* – видається нам цікавим, оскільки воно відвертає вже існуючий іменник від свого традиційного смислу. *Le dire/les dire* означають, «те, що є сказаним» – смисл, який згідно Дюкро несе в собі другий термін – *le dit*. *Le dit* стає тут синонімом до *énoncé*. Смисл висловлювання (*l'énoncé*) (*le dit*) не лише містить натяки на історичну подію, встановлену появою висловлювання, але й є нічим іншим як коментарем до *dire* [3]. На противагу, *le dire* трактується то як *apparition de l'énoncé* (поява висловлювання), то як *création de l'énoncé* (творення висловлювання), вирази, які підкреслюють віртуальність, можливість, але які, здається, відмовляються від іменника *l'énonciation*, оскільки *l'énonciation* і *l'énoncé* є насправді заміною для *le dire* і *le dit*.

Вживання інфінітиву в бінарній конструкції з *participe passé* штовхає інфінітив до більшої абстракції і водночас тягнє до надання більшої конкретності другому члену зазначеної конструкції. Такий тип розташування поряд обох членів є можливим за двох умов. По-перше, щоб задіяні дієслова були перехідними, і по-друге, не належали до першої групи відмінювання дієслів. Зрозуміло, що *l'énoncer* і *l'énoncé* та *l'exprimer* і *l'exprimé* не можуть функціонувати через очевидні фонетичні та стилістичні причини, тоді як добре сприймаються *le faire* і *le fait*, *le parfaire* і *le parfait* або *l'accomplir* і *l'accompli*. У випадку неперехідних дієслів, *participe passé* може бути заміненим іншою номіналізованою вербальною формою як, наприклад, *l'être* або *l'étant*.

Але найчастіше другий член бінарної конструкції служить для посилення двозначності, особливо там, де субстантивований інфінітив піддається численним семантичним інтерпретаціям. Наприклад, *l'être: exister* чи *créature*.

L'être і *le néant* не піднімають цієї двозначності, оскільки поруч з дієсловом знаходиться іменник: потрібно спочатку прочитати відому книгу Сартра «Буття і ніщо» («*L'être et le néant*»), щоб зрозуміти, що перший член означає «існувати» (*exister*), а не «те, що існує» (*ce qui existe*). Саме тому, у філософському словнику антонімом до *l'être* є *le néant*, який, будучи теж субстантивованим інфінітивом, імпліцитно ідентифікує першого члена. Така ж ситуація і з парами *l'être/ le paraître*, *l'être/le devenir*, *le dire/le vouloir dire*, *le dire/le nommer*.

Зазначимо, що в деяких випадках вживання інфінітиву видається нам чудовим і навіть бажаним скороченням. Наприклад: *Le devenir* du climat terrestre se trouve au centre d'un débat sans précédent. У даному випадку *le devenir* замінює *l'évolution future*, вміщуючи в себе водночас зміни, тривалість, майбутнє. На противагу, у реченні «Maupassant s'intéresse au devenir de l'enfant illegitime [8] *le devenir* може бути заміненим іменниками *destin*, *sort*, чи навіть *avenir*. *Le pouvoir-faire* і *le non-pouvoir-faire* чітко позначають здатність чи нездатність діяти, так само, як *le vouloir* замінює часто *la volonté*. У багатьох випадках субстантивованій інфінітив відсуває існуючий і на перший погляд достатній іменник дії чи якості.

Отже, можна стверджувати, що в сучасній французькій мові спостерігається тенденція до вибору на користь субстантивованого інфінітиву та рух філософських термінів до наукової мови, що, своєю чергою, спонукає до утворення нових абстрактних іменників на базі інфінітиву навіть у випадках, де вже існують іменники дії. Слід зазначити, що цей тип іменників відкидається деякими авторами як неоригінальний і/або як такий, що прямує до конкретного.

Література:

1. Du Bellay. La Deffence, et illustration de la langue françoise, éd. Jean-Charles Monferran, Genève, Droz, 2001.
2. Dictionnaire des sciences philosophiques par une Société de professeurs et de savants, sous la direction de M. Ad. Franck, de l'Institut, 1885.
3. Ducrot O. Le Dire et le Dit, Minuit, 1980.
4. La Fontaine J. De Contes et nouvelles en vers. – Paris : de l'imp. de P. Didot l'ainé, 1800.
5. Grevisse M. Le Bon Usage. – 13 ed. Paris : Duculot, 1980.
6. Jonasson K. L'infinif substantivé en italien. Une construction nominale d'action à différents degrés d'abstraction. // Actes du colloque de Dunkerque (15 – 18 septembre 1992) «Les noms abstraits». – Villeneuve d'Ascq: Presse Universitaire du Septentrion. – 1996. – PP. 381-394.
7. Robert P. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française. Le petit Robert. – P. : Le Robert, 1992.
8. Schapira Ch. La nominalisation de l'infinif où l'abstraction au deuxième degré // Actes du colloque de Dunkerque (15 – 18 septembre 1992) «Les noms abstraits». – Villeneuve d'Ascq: Presse Universitaire du Septentrion. – 1996. – PP. 395-402.
9. Le trésor de la langue française informatisé. <http://atilf.atilf.fr/>